

Om litteraturstödet – praktik,
betydelse och bakgrund

Garanterat bra böcker

KULTURRÅDET

Inledning

I den här skriften kan du läsa mer om litteraturstödet – dess praktik, betydelse och bakgrund. Med korta intervjuer följer vi bokens väg – från författare, förlag och litteraturstöd till bokhandel, bibliotek och läsare. Jon Helgason ger en översikt och bakgrund kring den kulturpolitik som lett fram till dagens litteraturstöd. Helena Lindh, som gjort intervjuerna, gör en utblick mot resten av Norden och Jonathan Morén har skrivit en personlig reflektion om kvalitet, utifrån sin roll som ledamot i arbetsgruppen och utifrån ett första möte med den smala litteraturen som ung biblioteksbesökare.

Sedan mitten av 70-talet har Sverige haft ett statligt litteraturstöd, med syfte att "främja mångfald, kvalitet och fördjupning" i utgivningen av litteratur. Stödet kom till som ett resultat av litteraturutredningen 1968. Utredarna talade om en kris för kvalitetslitteraturen och menade att konstnärligt intressanta barnböcker, lyrik och kvalificerade översättningar hade svårt att hävda sig mot den mer lönsamma litteraturen. Litteraturpropositionen 2013 framhöll att stödet fortfarande "har stor betydelse för att främja utgivning och spridning av kvalitetslitteratur".

För att de litteraturstödda titlarna skulle få en större spridning till läsare i hela landet infördes på 90-talet ett stöd för distribution till folkbiblioteken. Det föranleddes bland annat av betänkandet *Boken i tiden 3* som konstaterar att staten genom ett utgivningsstöd bidrar till utgivning och produktion, men förbigår distributionen. Idag tar folkbiblioteken i de flesta kommuner utan kostnad emot ungefär åttahundra böcker varje år.

I rapporten *Kulturens geografi* (Myndigheten för kulturanalys, 2019) konstateras att biblioteken är stommen och i många landsbygdskommuner det enda kulturutbud som finns att tillgå. Den variation och allsidighet som de litteraturstödda titlarna ger i det sammanhangen kan vara ovärderligt. För att få tillgång till en udda konstabok, till nyskapande poesi eller en översatt ungdomsbok från Sydkorea kan distributionsstödet göra verklig skillnad.

2018 gjordes en översyn av distributionsstödet till biblioteken (*Kulturrådsböckerna. En översyn av distributionsstöd till biblioteken*). Det hade då gått över trettio år sedan litteraturstödet infördes och Kulturrådet ville veta vad biblioteken ansåg om alla lådor med böcker som skickades från Kulturrådet och vilket arbete som gjordes med böckerna på biblioteken. Grunden i översynen var en enkät till alla bibliotek och undersökte bland annat hur Kulturrådet kan underlätta för folkbiblioteken. I översynen konstaterades att Kulturrådet behövde utveckla fler stödinsatser med sikte på att fler ska få möjlighet att uppleva och utforska de litteraturstödda böckerna. I förslagen på hur Kulturrådet borde arbeta framöver var det tydligt att biblioteken önskade sig tydligare exponera böckerna, informationsmaterial för spridning och kreativa exempel på hur andra bibliotek arbetade.

Projektet *Garanterat bra böcker* drog i gång 2020. Tanken var att ge folkbiblioteken enkla och konkreta förutsättningar för att utifrån egna behov och idéer arbeta litteraturfrämjande med Kulturrådsböckerna. En enkel och mobil hylla togs fram där böckerna kunde exponeras, dekaler att märka böckerna med och bokmärken. Biblioteken fick även möjlighet att få ett bidrag på 50 000 kr för ett eller flera projekt för att få läsare att upptäcka böckerna. Ett annat syfte var att bibliotekarierna skulle få större kunskap om varför det kom lådor med böcker från Kulturrådet och att dela sina erfarenheter med varandra, berätta om roliga, konstiga och smarta idéer och inspirera.

I Helena Lindhs intervjuer kan du läsa mer om hur biblioteken i Varberg och Kramfors arbetat med *Garanterat bra böcker*. Och under hashtaggen #garanteratbraböcker kan du se exempel på hur kommunhus, lanthandlar, pizzerior, kyrkor och gallerier alla fått besök av färgglada bokhyllor. Läsecirklar, författarsamtal, lådcyklar, novelläsning på torg och poesiuppläsningar på film är andra exempel på vad som hänt ute i landet. Genom projektet *Garanterat bra böcker* har de litteraturstödda böckerna fått en ökad spridning bland nya grupper av läsare.

Innehåll

Helena Lindh: Mångfald och kvalitet.....	4
Arbetsgruppen ofta överens om vilka böcker som ska få stöd.....	6
Modigare barnböcker med litteraturstöd.....	9
Litteraturstödet ger bredd i bibliotekets utbud.....	11
Den rosa hyllan lockar nya läsare till kvalitetsböcker	12
Bokhandeln med norrländsk blick och hög kvalitet	14
Jon Helgason: Kiosklitteratur och massmarknad.....	16
Helena Lindh: Skillnader mellan litteraturstöden i Norden	20
Jonathan Morén: Om kvalitet	23
Tips på vidare läsning	27

Helena Lindh: Mångfald och kvalitet

Kulturrådet fördelar sedan snart 50 år det statliga litteraturstödet. Syftet är att värna om mångfald och kvalitet i utgivningen och att se till att litteraturen når ut i hela landet.

Det statliga litteraturstödet har funnits sedan 1975. Alla bokförlag, från små till stora, kan söka litteraturstöd för sina nytgivna titlar. Även nytgivningarna av klassiker kan få stöd. Litteraturstödet gör det enklare för förlagen att våga ge ut annan litteratur än enbart den som är kommersiellt gångbar, till exempel poesi.

53 miljoner kronor per år

Stödet beviljas i efterhand, för redan publicerade titlar. Det fördelas inom fyra kategorier – skönlitteratur, barn- och ungdomsböcker, bildverk och serier samt facklitteratur. Deckare, kokböcker och feelgoodböcker är exempel på genrer som normalt sett inte får stöd.

Förlagen ansöker och skickar böckerna de söker stöd för till Kulturrådet, men bedömningen görs av fristående arbetsgrupper, en för varje kategori. I arbetsgruppen för skönlitteratur sitter bland annat författare, forskare, översättare, kulturjournalister och bibliotekarier. Arbetsgruppens ledamöter läser, diskuterar och bedömer varje bok för sig. När de sedan beslutar vilka böcker som ska få stöd tittar de inte enbart på den litterära kvaliteten, utan även på hur trycket ser ut, om boken är slarvigt översatt eller om det finns många korrekturfel. Trots kvalitetskriterier och ledamöter med olika kompetenser kan det ändå vara svårt för arbetsgruppen att avgöra vilka böcker som ska få stöd.

Varje år blir mellan 750 och 800 titlar beviljade litteraturstöd. Det motsvarar knappt 40 procent av alla som sökt om stöd. Stödbeloppet baseras på förlagspriset och på hur många sidor boken har. Som mest kan en utgivare få 70 000 kronor för en bok. Totalt betalas ungefär 53 miljoner kronor per år ut i litteraturstöd.

De minsta förlagen söker stöd för en eller några få titlar per år, de största för ungefär 150 titlar per år. De fyra största förlagen står för drygt en fjärdedel av de beviljade titlarna.

Böcker till biblioteken

Distributionsstödet innebär att samtliga titlar som beviljas litteraturstöd skickas till landets alla kommunbibliotek. Kulturrådet ersätter förlagen och skickar även ut böckerna. Ett krav för att ett förlag ska få litteraturstöd är alltså att förlaget kan sälja 288 exemplar av boken till Kulturrådet för vidare distribution till biblioteken.

Biblioteken väljer själva vad de vill göra med de litteraturstödda titlarna. De kan välja att införliva böckerna i sitt ordinarie bokbestånd eller att sälja eller skänka bort dem. Kulturrådet ställer inga krav på motprestation, men ser gärna att biblioteken jobbar läsfrämjande med böckerna, något som många bibliotek gör genom exempelvis bokcirklar, skyltning och författarkvällar.

För några år sedan gjorde Kulturrådet en översyn av distributionsstödet. Den visade att biblioteken tycker att de litteraturstödda böckerna breddar och fördjupar det egna bokbeståndet. Samtidigt upplevde biblioteken vissa genrer och titlar som alltför smala för den vanliga låntagaren. Däremot ses böcker på andra språk än svenska av många bibliotek som särskilt viktiga, liksom böcker som är översatta från andra språk än engelska.

Arbetsgruppen ofta överens om vilka böcker som ska få stöd

Helena Lindh intervjuar Margareta Flygt, ordförande i arbetsgruppen för skönlitteratur

Arbetsgruppen för skönlitteratur läser och bedömer mellan 600 och 700 titlar per år.

– Bland det svåraste är när man tycker väldigt mycket om en bok, till exempel i originalspråket, men ser att översättningen inte uppfyller kriterierna för att få litteraturstöd, säger Margareta Flygt, gruppens ordförande.

Arbetsgruppen för skönlitteratur består av nio personer med olika erfarenheter och kunskaper inom litteraturområdet. De sammanträder totalt sju hela dagar per år. Inför varje möte läser en ledamot cirka 20 böcker.

När arbetsgruppen bedömer vilka böcker som ska få litteraturstöd utgår de från begreppet kvalitet. I det ryms bland annat språklig gestaltning, originalitet och förnyelse, komplexitet och självständighet i litterära tekniker och förhållningssätt till litterära traditioner.

– Vi tittar även på sådant som tryck och korrekturfel. Det händer att översättningar ibland är slarvigt gjorda och då blir det en avvägningsfråga om boken ska få stöd eller inte, säger Margareta Flygt.

Alla böcker som skickas in blir lästa och bedömda. För varje titel utses en första och en andra läsare. Första läsaren är den som vid sammanträdet berättar för resten av gruppen om boken, vad den handlar om, dess konstnärliga kvalitet och utförande, på vilket sätt och om den är förnyande eller om något hindrar att den ska få stöd.

– Det är mycket formalia. Om det till exempel gäller nyutgivning av klassisk litteratur och den saknar förord kan den inte få stöd.

Om andra läsaren håller med den första beslutar gruppen i enlighet med det. Är de två inte eniga diskuterar arbetsgruppen vidare och ibland utses en tredje läsare inför följande möte.

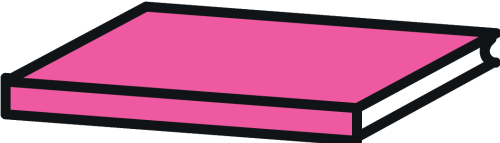
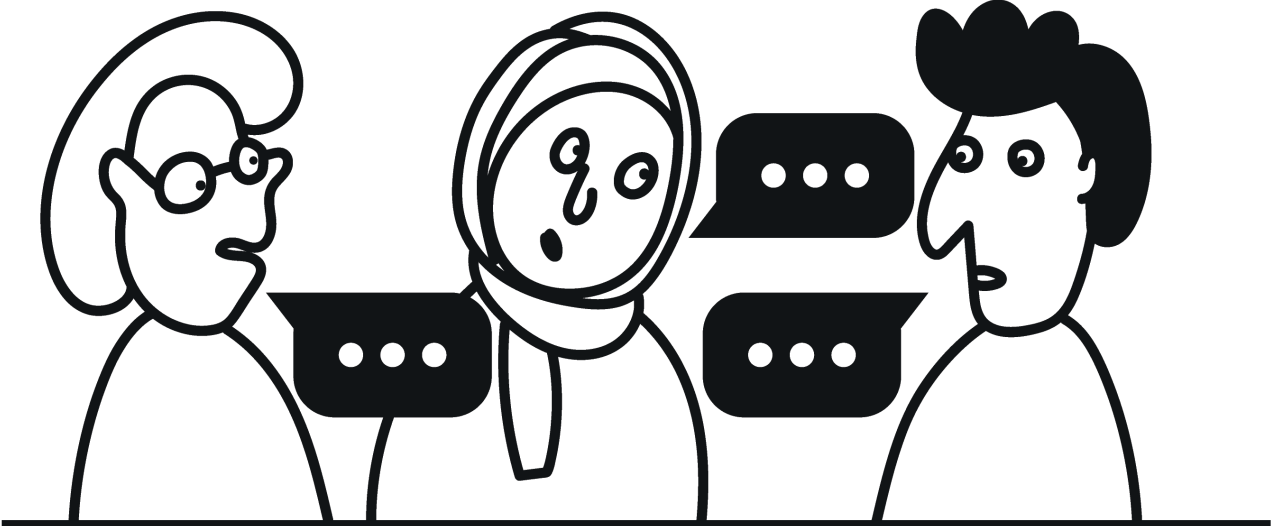
– Ofta är vi eniga, men vid varje sammanträde är det några få titlar som får en tredje läsare, säger Margareta Flygt.

Vissa genrer får i stort sett aldrig litteraturstöd

Ungefär 40 procent av de titlar som kommer till arbetsgruppen för skönlitteratur beviljas litteraturstöd. Eftersom varje bok bedöms för sig händer det att titlar skrivna av uppburna författare får avslag, medan en debutroman kan få stöd. Margareta Flygt uppskattar att åtminstone en femtedel av de böcker som arbetsgruppen läser aldrig kommer i fråga för att få stöd. Dit hör bland annat genrelitteratur som deckare eller feelgood. En bok i de genrerna kan endast få stöd om den håller mycket hög kvalitet eller på något sätt förnyar genren.

Arbetsgruppen och Kulturrådet möter ibland kritik om att de stora förlagen oftare får sina titlar godkända för stöd än de små förlagen. Margareta Flygt menar att det finns en förklaring till det.

– Författare väljer hellre att bli utgivna av ett etablerat förlag än av ett okänt mindre förlag eller att

Garanterat bra böcker

själva ge ut sin bok. De stora förlagen erbjuder också redaktörskap och korrekturstöd, något som små förlag ofta inte kan, säger hon.

Samtidigt ser hon en glädjande trend att fler mindre förlag specialiserar sig på högkvalitativa titlar. Ofta kan litteraturstödet vara en förutsättning för att förlag ska våga ge ut litteratur som inte är en garanterad försäljningsframgång.

– Litteraturstödet är jätteviktigt för att vi som tillhör ett så litet språkområde kan ha en så mångfacetterad utgivning, säger Margareta Flygt.

Om litteraturstödet:

Litteraturstödet kan sökas av alla förlag i Sverige, från egenutgivare med enskild firma till stora förlagskoncerner. Varje bok bedöms för sig och oberoende av om förlaget fått stöd tidigare eller inte. Vid Kulturrådet finns fyra olika arbetsgrupper som bedömer böckerna – för barn- och ungdomslitteratur, skönlitteratur, facklitteratur samt bildverk och serier.

Stöd kan sökas för nyutgivna böcker inom alla genrer, förutom till exempel kokböcker och handböcker. Deckare och annan så kallad genrelitteratur eller underhållningslitteratur får normalt inte stöd förutom i vissa fall, där boken är förnyande och går utanför genrens gränser. Återutgivning av klassiker kan få stöd om utgivningen uppfyller vissa kriterier. Böcker med en upplaga över 5 000 exemplar kan inte få stöd. Litteraturstödet går alltid till förlagen och aldrig till författarna.

Modigare barnböcker med litteraturstöd

Helena Lindh intervjuar Erik Titusson,
förlagschef och förläggare Lilla Piratförlaget

För Lilla Piratförlaget är det statliga litteraturstödet något av en förutsättning för att kunna ge ut litteratur med mångfald och kvalitet.

– Utan stödet skulle vi inte våga ta så många kreativa och ekonomiska risker och det skulle bli en tråkigare litteratur, säger Erik Titusson, förlagschef och förläggare.

När Lilla Piratförlaget startade 2011 var det med det uttalade syftet att ge ut böcker med hög kvalitet för barn och unga. Idag ger förlaget ut ungefär 45 böcker per år av såväl svenska som utländska författare. Bland författarna märks bland annat flera pristagare av Astrid Lindgren Memorial Award, nu senast Jean-Claude Mourlevat.

När Erik Titusson läser manus letar han efter texter som har någon slags språklig eller tematisk originalitet och som gärna får överraska.

– Det måste finnas en tonträff, en närvaro i texten. Sen går jag i gång på humor och sådant som är udda och sticker ut på det ena eller andra sättet, säger han.

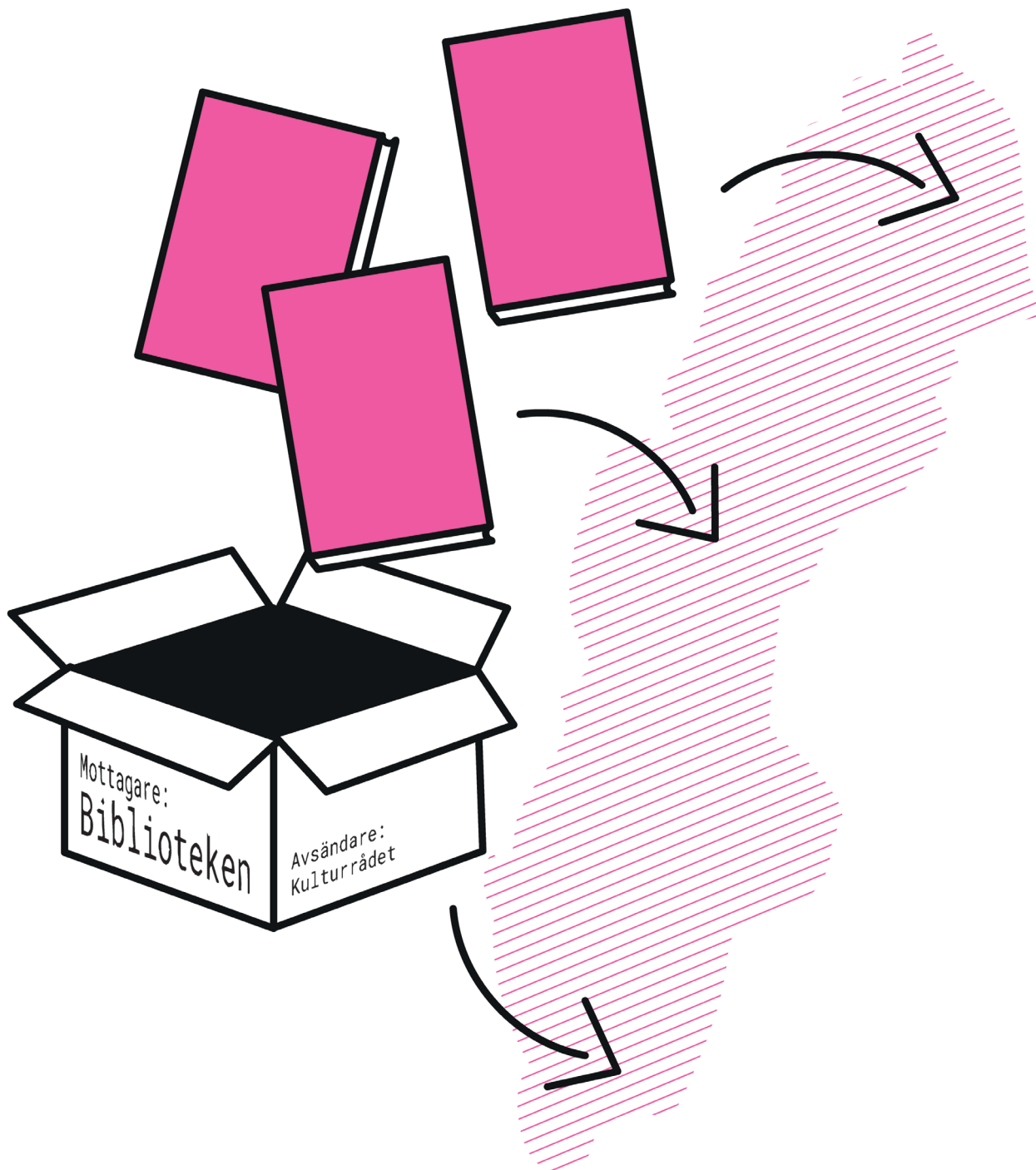
När det gäller utländsk litteratur försöker förlaget hitta böcker även från andra länder än de anglosaxiska. Det handlar inte om att Erik Titusson känner ett särskilt ansvar att som förläggare ge ut böcker från andra delar av världen, utan mer om att det finns mycket intressant barnlitteratur i andra länder.

– Det händer mycket spännande i norsk och tysk barnlitteratur, men också i andra språkområden, där konkurrensen inte är lika stor i och med att färre bevakar den litteraturen.

Lilla Piratförlaget söker stöd för alla böcker de formellt kan söka för. Förlaget fyller i den information som krävs, men låter sedan boken tala för sig själv. Som förläggare vill Erik Titusson förstås gärna få stöd för mer, men i stort sett är han nöjd med den andel böcker som får stöd. Han ser det som avgörande för arbetsgruppens trovärdighet att den vågar utvärdera texter och bilder och stå för att det ena faktiskt är bättre än det andra.

– Jag upplever att det är en grupp kvalificerade läsare som gör bedömningen och jag har stort förtroende för den gruppen. I utfallen kan man se att de verkligen jobbar utifrån ett kvalitetsbegrepp, säger han.

– För oss som satsar på kvalitet för barn och unga är det ett otroligt viktigt stöd och nästan en ideologisk fråga – vill vi att barnen ska ha tillgång till den bästa litteraturen och vill vi att den ska nå ut i hela landet?

Litteraturstödet ger bredd i bibliotekets utbud

Helena Lindh intervjuar Lillemor Åkerman, bibliotekarie på Varbergs bibliotek

Föreläsningar om kvalitetslitteratur, bokcirklar och utlottning av böcker bland låntagare – så jobbar biblioteken i Varberg med att lyfta fram de litteraturstödda böckerna. Ytterst handlar det om att bidra med kvalitetslitteratur till allmänheten.

– De här böckerna är otroligt viktiga för att behålla bredden av litteratur i våra bibliotek, säger Lillemor Åkerman, bibliotekarie på Varbergs bibliotek.

De mest lånade böckerna vid biblioteken i Varberg tillhör ofta genrerna feelgood och spänningslitteratur. Lillemor Åkerman har inget emot det, tvärtom kan det bidra till att fler läser. Däremot ser hon det som viktigt i sin roll som bibliotekarie att även värna om mångfald och kvalitet i litteraturen.

– Att läsa är inte bara att bli underhållen, utan också att ta del av andra människors erfarenheter, säger hon.

Biblioteken i Varberg har tagit emot böcker från Kulturrådet i många år, men har tidigare inte jobbat särskilt aktivt med dem. År 2018 startade biblioteket, efter initiativ från regionbibliotekarien, ett projekt som de kallar *Garanterat bra böcker*. Namnet hämtade de från en konferens som Kulturrådet hållit året dessförinnan. Syftet med Varbergs eget projekt är ungefär detsamma som det projekt med samma namn som Kulturrådet drev 2020 – att öka kunskapen hos personalen om litteraturstöd och kvalitetslitteratur och att arbeta mer aktivt gentemot låntagarna med de litteraturstödda böckerna.

Bokcirklar för både personal och allmänhet

Biblioteket har ordnat föreläsningar och bokcirklar för personalen. De har haft egna läsdagar, en bokblogg och diskussioner om kvalitetslitteratur. I bibliotekslokalen lyfts numera de litteraturstödda titlarna fram i stället för att gömmas i hyllorna. Böckerna från Kulturrådet har tagit plats i den årligen återkommande *Sommarboken för vuxna*, *Vinternovellen* och *Vinterklassikern*, där deltagarna själva läser noveller och böcker som fått litteraturstöd. Ett uppskattat inslag är utlottningen av böcker för dem som deltagit.

– Betydligt fler låntagare hittar till de litteraturstödda böckerna nu än före insatserna. Många är tacksamma för att vi visat vägen till böckerna, säger Lillemor Åkerman.

– Vad förlagen väljer att ge ut styr vårt bestånd. Jag är väldigt glad för de små förlag som kämpar för att ge ut litteratur från andra delar av världen, säger Lillemor Åkerman.

Den rosa hyllan lockar nya läsare till kvalitetsböcker

Helena Lindh intervjuar Madeleine Wallenius, bibliotekschef Kramfors kommun

Under den knappa månad den rosa bokhyllan med "Garanterat bra böcker" stod på Ica i Ångermanländska Nyland fick biblioteket fylla på med böcker tre gånger. Samma effekt blev det när hyllan ställdes i gallerian i Kramfors.

– Det är ett otroligt sug efter böckerna, säger Madeleine Wallenius, bibliotekschef i Kramfors kommun.

På biblioteken i Kramfors står populärlitteraturen i fokus när det gäller förslag på inköp. Med böckerna från Kulturrådet följer också tillgången till "smalare" litteratur med kvalitet och mångfald. Bibliotekschef Madeleine Wallenius menar att projektet *Garanterat bra böcker* fått åtminstone Kramfors bibliotek att lyfta både barn och vuxenlitteratur från Kulturrådets utskick på ett annat sätt än tidigare.

– Det är kul med en så enkel satsning som ger så stor effekt. Vi älskar sättet att dokumentera genom att bara använda en hashtag. Då kan vi även tipsa våra användare att följa den taggen, säger hon.

Biblioteken i Kramfors har länge arbetat med läsfrämjande, både på egen hand och med stöd av Kulturrådet. Madeleine Wallenius berättar om bokbilen de har för äldre som har svårt att ta sig till biblioteket eller till bokbussen och om samarbetet med hemtjänsten som tar med böcker till de äldre.

I kommunen bor även en hel del nyanlända. Många har inte råd med busskort och har därför svårt att ta sig till ett bibliotek med sina barn. För både dem och andra småbarnsföräldrar betyder gåvoböcker och kapprumsbibliotek mycket. Kommunens 22 förskolor har sammanlagt 30 kapprumsbibliotek med i genomsnitt ett femtiotal böcker vardera. Kramfors bibliotek har i en enkät följt upp vad det betyder för föräldrarna och förskolepersonalen.

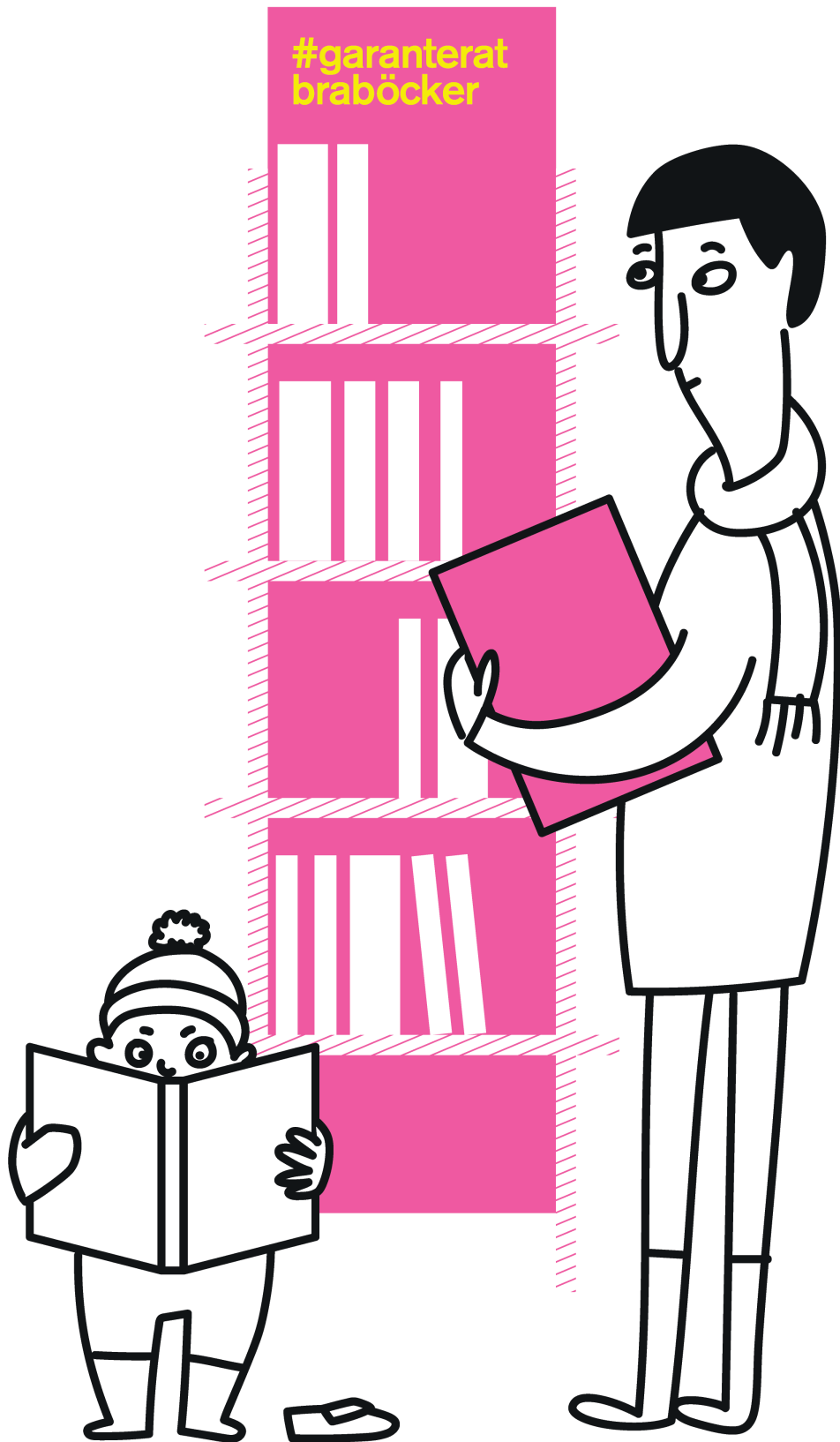
– Det är enbart positiva reaktioner. Vi har också fått önskemål om fler böcker på arabiska och tigrinja.

Biblioteket planerar att låta delar av de litteraturstödda böckerna ingå i kapprumsbiblioteken.

Föräldrar viktiga för att nå även äldre barn och ungdomar

Pandemin har gjort att biblioteket vänt sig mer än planerat till föräldrar i satsningen *Garanterat bra böcker*, även när det gäller läsfrämjande aktiviteter för äldre barn och ungdomar. Biblioteket har bland annat gjort boktrailers, som föräldrar sett och delat vidare till sina barn. *Garanterat bra böcker* har passat väl in i arbetet med att nå barn och unga. Utöver Ica i Nyland och gallerian i Kramfors har hyllan också gjort utflykter till idrottshallen i Nordingrå och till novelläsningar på torget i Kramfors. Närmast väntas hyllan vara med i *Sommarboken*, en årligt återkommande aktivitet för barn i mellanstadieåldern.

– Tidigare har vi känt att en del av böckerna från Kulturrådet inte kommit till nytta. Nu ser vi att allt faktiskt används. Den skrikiga färgen gör att man upptäcker hyllan. Folk fotar, tipsar och tycker att det är en bra service, säger Madeleine Wallenius.

Bokhandeln med norrländsk blick och hög kvalitet

Helena Lindh intervjuar Annika Edlund, Bokcafé Pilgatan

Litteraturstödet är viktigt även för bokhandlare, trots att det endast indirekt kommer dem till godo. Bokcafé Pilgatan i Umeå har en uttalad kvalitetsdimension i sin bokhandel.

– Jag tror inte att förlagen skulle våga satsa på en bok med fin utformning och hög kvalitet om de inte visste att de eventuellt kan få litteraturstöd för boken, säger Annika Edlund, en av de drivande bakom bokhandeln.

Kulturföreningen Pilgatan i Umeå står på flera ben. Här finns kafé, bokhandel och programverksamhet med författarmöten, läsecirklar och litterära resor. Den vinstdrivande delen med bokhandel och kafé drivs av ett kooperativ som består av tolv personer. Annika Edlund är en av de tolv och dessutom ordförande för den ideella kulturföreningen.

– Vi har en kvalitetstanke i bokhandeln och säljer till exempel inte deckare som finns staplade nästan överallt. Däremot kan vi ta in vissa litterära deckare, till exempel Åsa Larsson eller Tove Alsterdal, säger hon.

Bokhandeln på Pilgatan har tre uttalade inriktningar – norrländsk blick, kvinnors utsikt och barnperspektiv. De tolv som utgör kooperativet läser och håller sig uppdaterade om de böcker som ges ut och gör bokhandelns inköp utifrån det. Annika Edlund arbetar själv som bibliotekarie och sitter också med i juryn för Astrid Lindgren Memorial Award. Det ger henne en god insikt i framför allt barnlitteratur med hög kvalitet.

– Det är svårt att diskutera kvalitet, men har man jobbat länge känner man igen vad det är. Det handlar mycket om språket, men även utförandet, till exempel papperskvaliteten. När det gäller barnböcker kan det också vara hur text och bild samspelar, säger hon.

Medlemmarna viktiga

I den ideella kulturföreningen bakom Pilgatan finns 600 medlemmar, merparten med starkt intresse för böcker och kultur. Här finns möjlighet att anordna boksläpp och författarkvällar eller att läsa och diskutera böcker i läsecirklar. Just nu planeras för en litterär salong, där författare som inte är tillräckligt etablerade för att hålla en egen kväll på bokkaféet i stället får gå ihop och läsa ur eller prata om sin bok under en del av kvällen.

Medlemmarna utgör en viktig bas och skapar en stämning i kulturföreningen och på bokhandeln, men Annika Edlund ser det också som viktigt att det inte blir alltför internt, utan att alla känner sig välkomna.

– Vi vill skapa ett vattenhål för den som söker en bok som ger något mer än bara förströelse. Samtidigt ska ingen behöva känna sig dum för att den kommer in och frågar efter en bok som vi inte skulle köpa in.

Annika Edlund känner väl till litteraturstödet och tycker att det är viktigt även för den verksamhet som Kulturföreningen Pilgatan driver och framför allt för de böcker de köper in till bokhandeln.

Jon Helgason: Kiosklitteratur och massmarknad

1974 betraktas som en vattendelare i svensk kulturpolitik. Än i dag är den statliga kulturpolitiken färgad av de reformer och grundtankar som lanserades då. Det året fattade Riksdagen ett beslut om ett omfattande reformprogram för den statliga kulturpolitiken (Prop. 1974:28). I kölvattnet av dessa reformer inrättades Kulturrådet den 1 oktober 1974, med uppgift att bevaka utvecklingen inom kulturområdet och fördela statliga bidrag. Samma år avslutades även en omfattande litteraturutredning med en slutrapport.

Litteraturutredning leder till litteraturstöd

Rapporten, Boken (SOU 1974:5), var slutresultatet av en litteraturutredning som tillsattes 1968 (L68) av Olof Palme, då nybliven utbildningsminister. Fram till denna utredning hade de statliga insatserna i första hand varit riktade mot bibliotek och författare men denna gång fanns det anledning att ta ett stort grepp om hela den svenska förlags- och utgivningsverksamheten. Försäljningen av kvalificerad skönlitteratur hade minskat kraftigt under 60-talet och den nedåtgående trenden mynnade ut i den så kallade förlagskrisen, med minskning av utgivning som följd.

Redan i direktiven för litteraturutredningen identifierade man två grundläggande utmaningar för den svenska förlagsbranschen. Den första var att böcker hade blivit för dyra. Svenska bokpriser var troligen de högsta i världen i slutet av 60-talet. Priserna på böcker hade stigit betydligt mer än jämförbara "upplevelsevaror", som bio- och teaterbiljetter. Den andra var att bokmarknaden hade översvämmats av en omfattande, som man kallade det, massmarknads- eller triviallitteratur. Det rörde sig om litteratur som var billig att producera då den i huvudsak utgjordes av låtsålda snabböversättningar från engelska. Sammantaget, konstaterade utredningen, hade dessa omständigheter drabbat den seriösa, smala och kvalitativa skönlitterära utgivningen hårt. Man fann att från mitten av 60-talet till början av 70-talet hade både antalet utgivna skönlitterära böcker och antalet debutanter minskat. Den svenska lyrikutgivningen och översättningar av kvalitetslitteratur drabbades också hårt.

Litteraturutredningens förslag skulle dels verka prisdämpande inom bokbranschen, dels se till att den kvalificerade litteraturen inte blev allt mer utkonkurrerad av, som utredningen såg det, en kvalitativt underlägsen "kiosklitteratur". Utredningens grundläggande konklusioner var i linje med ett av 1974-års kulturpolitiska mål som fastslog att politiken skulle "motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet". Utredningens förslag var att inrätta ett ekonomiskt stöd – ett litteraturstöd – för den kvalificerade litteraturen, där ett av villkoren var att förlagen tvingades följa en lista med fastställda maximala förlagspriser för att få stöd. På det viset avsåg utredningen slå två flugor i en smäll.

Hur litteraturstödet skulle utformas blev en stridsfråga i utredningen. Två grundmodeller diskuterades: ett generellt stöd och ett selektivt stöd. Författare och förläggare förespråkade olika generella stödformer. Branschorganisationen Svenska Förläggareföreningen ville ha momsbefrielse av böcker, biblioteksersättning till förlagen och en stödköpsmodell av kvalitetslitteratur, med en då nyligen genomförd reform i Norge som förebild. Författarna var i sin tur skeptiska till ett selektivt stöd eftersom de befarade att det skulle leda till styrning av utgivningen; att konstnärernas oberoende gentemot staten skulle minska och att läsarnas valfrihet kunde inskränkas av statliga prioriteringar. Istället ville även de ha ett mer generellt stöd.

Utredningen avfärdade emellertid flera av de generella stödformerna. En momssänkning på all litteratur, konstaterade utredarna, skulle ha en allt för generell verkan och dessutom mest gynna

den kommersiella, lättsålda litteraturen. En allmän biblioteksersättning, där förlagen skulle kompenseras för utlåning av litteratur och förväntad försäljningsminskning, förkastades också av liknande skäl. En sådan ersättning skulle gynna de mest populära böckerna och endast komma förlagen till del. En stödköpsordning av norsk modell – där staten köpte tusen exemplar av varje ny norsk skönlitterär titel för distribution till offentliga bibliotek – fann man inte heller önskvärd eftersom den modellen utgick från förlagens prissättning, något som riskerade att leda till prismanipulation och höjda bokpriser.

Utredningen förordade istället ett selektivt stöd baserat på följande principer:

- det bör vara sammanhållet, överskådligt och lättadministrerat och samtidigt ge garantier för mångsidighet i bedömningar och värderingar,
- åtgärder i produktionsledet bör ha återverkningar även i distributions- och konsumtionsleden,
- effekterna av stödet bör verka prisdämpande och motverka koncentrationstendenser i utgivningen.

Med denna utformning skulle litteraturstödet uppfylla syftet att göra kvalitetslitteratur mer tillgänglig genom att stödja en bredare utgivning till lägre priser, något som skulle göra befolkningen mer benägen att köpa och läsa kvalitetsböcker.

Utredningen föreslog att det nyinrättade Kulturrådet skulle inrätta en självständig nämnd för att fördela litteraturstödet. Nämnden skulle bestå av personer med dokumenterad sakkunskap. För att säkerställa ”mångsidighet i bedömning och värdering”, skulle nämndens ledamöter successivt bytas ut.

Upplägget med fristående nämnder, såsom Kulturrådets nuvarande arbetsgrupper, säkerställer en kulturpolitisk grundtanke i Sverige – att det ska finnas ett organisatoriskt skydd från politiskt inflytande på konstnärligt innehåll. Denna centrala tanke kallas ofta principen om armlängds avstånd. Den innebär att staten kan budgetera och sätta upp mål för kulturen men att konsten ska vara fri från politisk styrning och värderas utifrån konstnärliga kvaliteter.

Omdiskuterat och omstritt

Litteraturstödet har funnits i snart 50 år. Stödformen har under lika lång tid varit omdiskuterad, stundom omstridd. Det har också gjorts flera ansatser till att modifiera och revidera utformningen. Generellt var förlagsbranschen mycket skeptisk när stödet skulle införas. Många av de farhågor som uttrycktes visade sig emellertid inte besannas. Sedan länge är förlagsbranschen i huvudsak överens om att stödet fyller en funktion, fungerar rimligt bra och bör vara kvar. En återkommande synpunkt är att anslagen till stödet är otillräckliga, att stödets reella ekonomiska värde och betydelse för förlagen efterhand har urholkats och att litteraturstödet utformning som ett efterhandsstöd medför fortsatta ekonomiska risker för förlagen.

Utfallet av stödet har också diskuterats. Många titlar som får stöd ges ut av stora kommersiellt framgångsrika förlag. I olika omgångar har det funnits förslag som går ut på att sprida fördelningen av stöd genom takbelopp per förlag eller förlagskoncern. Så som stödet är utformat är det emellertid ett kvalitetsstöd till enskilda titlar, inte till förlag. Ett stort förlag har generellt sett andra möjligheter till rättighetsinköp, ibland ett större mått av prestige och attraktivitet för författare och har ofta tillgång till större redaktionella resurser. Utifrån syftet att främja en bred, kvalitativ utgivning genom stöd av enskilda titlar, fungerar upplagespärren likadant för små som stora, smala som kommersiella förlag.

Beredningen av stödet, det selektiva förfarandet, där beslut fattas av arbetsgrupper, har ibland ifrågasatts. Arbetet i grupperna är både tids- och kostnadskrävande. Ledamöternas omdömen är i viss utsträckning personliga och subjektivt färgade. För att minska risken för ett för stort individuellt inflytande är uppdraget tidsbegränsat. I början av 2000-talet föreslog en utredning att stödet istället skulle fördelas automatiskt, utan beredning av arbetsgrupper, utifrån det relativt jämna statistiska utfall som kunde utläsas från föregående år. Förslaget förkastades eftersom stödet därmed skulle förvandlas till ett renodlat stöd till branschen utan någon kulturpolitisk förankring.

Den relativa bristen på insyn i arbetsgrupperna har också lyfts fram som ett bekymmer av förlag och författare. Förvaltningslagen, som styr hur ärenden ska handläggas av svenska myndigheter, ställer exempelvis krav på offentligt motiverade beslut. Arbetsgrupperna ger emellertid ingen skriftlig motivering, främst eftersom en sådan hantering skulle vara väldigt tidskrävande. Den pragmatiska lösningen har varit att ett förlag på begäran kan få en kortfattad motivering av Kulturrådets handläggare, som alltid närvarar och fungerar som mötessekreterare i arbetsgrupperna.

De senaste åren

I rapporten *Så fri är konsten* (2021) konstaterade Myndigheten för kulturanalys att det förelåg risk för politisk styrning i bland annat Kulturrådets bidragsgivning. Denna risk beskrevs först och främst handla om en form av mållkonflikt. Å ena sidan har Kulturrådet som uppgift att värna om konstnärlig frihet och yttranderätt. Å andra sidan ska Kulturrådet genomföra politiska uppdrag inom kulturområdet som på senare tid bland annat har syftat till att främja vissa perspektiv i det konstnärliga innehållet och att värna om olika gruppers rättigheter och representation i kulturen.

2018 uppstod exempelvis en kulturdebatt om politisk styrning då några svenska förläggare ansåg att Kulturrådets generella riktlinjer om att främja jämställdhet och mångfald pressade dem att anpassa sin utgivning efter andra kriterier än de konstnärliga. Även den skönlitterära arbetsgruppen anklagades för att premiera politisk korrekthet framför litterär kvalitet. I allt väsentligt vilade kritiken på bristande medvetenhet om arbetsgruppens uppdrag och förmåga att fatta av myndigheten oberoende beslut.

En ytterligare synpunkt är att stödets utformning inte längre svarar mot dagens verklighet. Förlagsbranschen har idag helt andra utmaningar, som tilltagande maktkoncentration och en digital omställning. Dagens bokpriser är låga, något som pressar branschens marginaler. Sedan 2010 är inte heller stödet villkorat till bestämda maximala f-priser. 2002 sänktes bokmomsen från 25 till 6 procent. Det är alltså inte längre självklart att stödformen fungerar som den var tänkt.

De många litteratur- och kulturutredningar som gjorts sedan 1975 har emellertid noga utvärderat litteraturstödet. Det får anses väl dokumenterat att stödet, som tänkt, har bidragit till bredd och mångfald på förlagsmarknaden genom att stödet haft störst effekt på etableringen av och utgivningen på små- och mellanstora förlag, samt inom den barn- och ungdomslitterära utgivningen.

Helena Lindh: Skillnader mellan litteraturstöden i Norden

Sverige stöttar förlagen, Danmark författarna medan Norge och Finland prioriterar bibliotekens inköp. Så skulle de olika litteraturstöden i Norden kunna sammanfattas. Samtidigt bidrar stöden på olika sätt till att nå ut med kvalitetslitteratur till såväl unga som vuxna läsare. Sverige ägnar förhållandevis mer medel åt att stötta förlagens utgivning av kvalitetslitteratur, Norge och Finland är mer inriktade på att stötta bibliotekens bokinköp och Danmark på direkt stöd till författarna.

Trots att de nordiska länderna valt delvis olika sätt för att stötta kvalitetslitteratur finns ambitionen att nå ut med kvalitetslitteratur till läsare i hela landet som en grundläggande förutsättning i samtliga fyra länder.

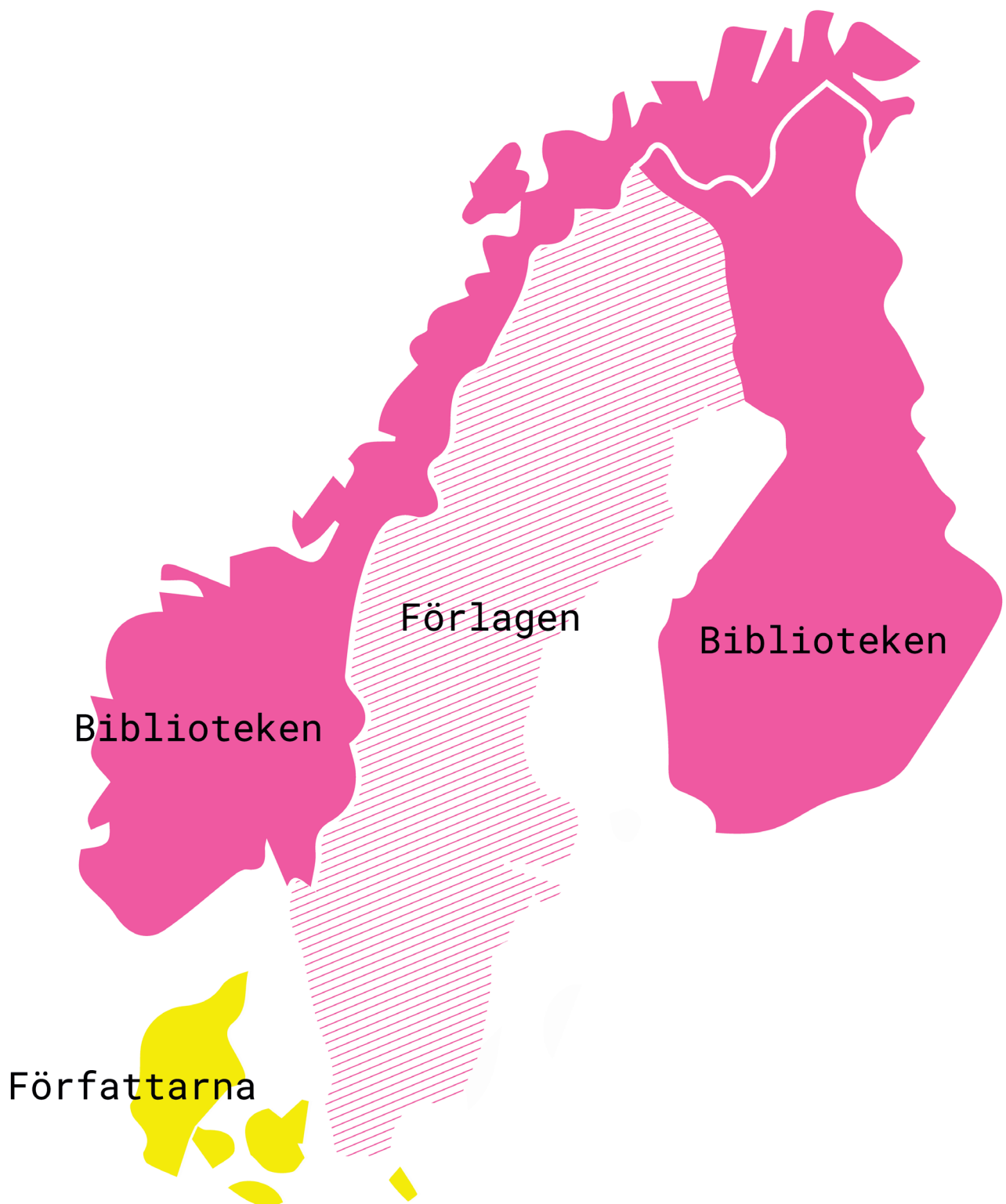
Norge

I Norge finns *Tilskuddsordningen for litteraturproduksjon* som ska bidra till att litteratur som ges ut på norska har hög kvalitet och tillför en större bredd i norsk litteratur. Stödet ges till litteraturproduktion inom tre olika genrer: bilderböcker, sakprosa för barn och unga samt tecknade serier. Oavsett kategori gäller att originalutgåvan ska vara på norska. Utgivare ansöker om litteraturstöd från den norska kulturfonden.

Norge har också fyra olika inköpsstöd för litteratur, något som delvis liknar det svenska distributionsstödet. Syftet med de norska inköpsstöden är att skapa, publicera, sprida och läsa ny norsk skönlitteratur som bedöms hålla god kvalitet. De böcker som köps in distribueras via Biblioteksentralen, på uppdrag av Norsk kulturråd, till norska folkbibliotek för utlåning. Folkbiblioteken ska i sin tur tillhandahålla de inköpta böckerna i minst fem år. Kulturrådet betalar förlagen och beloppet fördelas mellan förläggare och författare utifrån en genrespecifik betalningsmodell. Det finns både automatiska inköpsstöd, som riktar sig till etablerade förlag och selektiva inköpsstöd, som är riktade till utgivare som inte varit verksamma i mer än fem år.

Danmark

I Danmark delar Statens Kunstfond ut projektstöd och stipendier till författare. Det finns två kommittéer som hanterar stöden. *Projektstøtteudvalget for litteratur* påminner i viss mån om det svenska stödet, det fördelar stöd till aktiviteter som sprider dansk litteratur och tillgången till litterära upplevelser. Inom ramen för *projektstøtteudvalget* kan förlag ansöka om bidrag för produktion av böcker som anses vara «synnerligen kostsamma» och även för att ge ut debutanter eller ny dansk dramatik. Kommittén för *Legatvalget for litteratur* delar ut stöd till författare, översättare, serietecknare, illustratörer och andra som skapar litterära verk. Totalt delar Statens Kunstfond ut drygt 50 miljoner danska kronor per år genom de två olika kommittéerna. Danmark har även världens mest omfattande bibliotekavgift med ett årligt anslag på omkring 140 miljoner danska kronor. För många författare är bibliotekavgiften avgörande för att fortsätta författarverksamheten. För att nå ut till fler medborgare med ett större utbud av litteratur har Danmark ett system med sex centralbibliotek som har i uppdrag att värdera och köpa in den litteratur som kommunerna själva inte kan förväntas köpa till sina bibliotek. Det handlar om både dansk och utländsk litteratur, om vetenskaplig litteratur eller litteratur från "smala" genrer. Centralbiblioteken lånar i sin tur ut böckerna till folkbiblioteken och genom dem vidare till låntagare.

Finland

Inte heller i Finland finns stöd som direkt motsvarar det svenska litteraturstödet. Däremot finns ett slags inköpsstöd till de allmänna biblioteken så att de ska kunna köpa in litteratur med liten upplaga. Syftet med det finska inköpsstödet är att stärka mångfalden i bibliotekens samlingar. Alla kommuner utom Åland är berättigade till stödet, som beviljas utifrån deras invånarantal. Med anslaget kan biblioteken själva beställa litteratur från en förteckning med mellan 500 och 600 titlar som har tagits fram utifrån förslag från Statens litteraturkommission. Utan inköpsstödet skulle bibliotek i små kommuner inte ha möjlighet att skaffa viss kvalitetslitteratur. Till viss del underlättar stödet också för förlag inom kommersiellt smalare genrer, som poesi, fotolitteratur, samisk eller teckenspråkig litteratur, något som ytterst också kommer författarna till godo.

Jonathan Morén: Om kvalitet

Stora delar av min tidiga ungdom tillbringade jag på Skellefteå stadsbibliotek. Det kunde bli tre–fyra kvällar i veckan som ägnades åt att ögna igenom hyllorna, den lilla vagnen med det nyss återlämnade, nyförvärven, tidskrifterna och urklippssamlingarna med recensioner. Och där stod de tålmodigt och väntade på mig, väntade på att bli upptäckta och utforskade: böckerna jag aldrig hade hört talas om, böckerna som mycket sällan visade sig hos någon av den lilla stadens bokhandlare eller nämndes i lokaltidningen, och nere bland kompakthyllorna i magasinet böckerna som inte längre gick att få tag på någon annanstans, de bortglömda klenoderna, som redan genom sin bortglömdhet erbjöd en alldeles särskild lockelse. De gjorde sig ingen brådska, de bara stod där helt lugnt lutade mot varandra och visste sitt värde.

I denna egentligen osannolika skattkammare kunde tonåringen som var jag för första gången stifta bekantskap med till exempel Åke Hodells *Kråksymfonin*, E.M. Ciorans *Om olägenheten i att vara född* och Emile Habibis *Said Peptimisten*, böcker som vidgade min värld och som grundligt och oåterkalleligt förändrade min syn på hur litteratur kan se ut och bete sig. Föga anade jag hur dessa skatter alls hade lyckats hamna där, i en liten hockeytokig stad i ett glesbefolkat län. Att det fanns något som hette statligt litteratur- och distributionsstöd som jag hade att tacka för mina upplevelser, för de upptäckter som jag inbillade mig att jag hade gjort på egen hand.

När jag först blir tillfrågad om att bidra med en text om vad litterär kvalitet egentligen är – eller kan vara – rådgör jag inledningsvis med en klok människa i min närhet. "Är inte det litegrann som att bli ombedd att fixa fred i Mellanöstern?" säger hon. Kanske i viss mån, med tanke på utsikterna att komma fram till ett svar som alla parter kan skriva under på och känna sig nöjda med. Men varför skall det egentligen behöva vara så? Det är få som skulle hävda att det är omöjligt att avgöra vad som är ... ja, exempelvis ett köksbord eller en klänning av hög kvalitet. Det kanske kan krävas en smula fackkunskap för att skilja ett köksbord som håller i tvåhundra år från ett mer kortlivat, eller för att bedöma hur välgjorda sömmarna i klänningen är, men det är sällan man hör någon på fullt allvar förfäktat att det skulle vara en ren smaksak. Med litteratur förhåller det sig tydligt annorlunda. Där anses det, åtminstone på sina håll, av någon anledning plötsligt kontroversiellt att tala om hög respektive låg kvalitet. Jag tror att det delvis beror på ett missförstånd.

Under fyra års tid var jag ledamot av, eller medlem i, det jag emellanåt brukar hänvisa till som världens bästa bokcirkel, Kulturrådets arbetsgrupp för skönlitteratur. (Längre än fyra år får man inte sitta där; det skall vara någon måtta på hur bortskämd man får bli.) Arbetstakten på ungefär 140 böcker per år att läsa för var och en är förvisso högre än hos bokcirklar i gemen, och syftet givetvis ett annat. Arbetsgruppens nio ledamöter – författare, översättare, litteraturvetare, kritiker, redaktörer och bibliotekarier – har i uppdrag att läsa och granska de utgåvor inom områdena skönlitteratur, essäer, biografier och litteraturvetenskap som förslagen ansökt om och därefter avgöra huruvida de har tillräckliga kvaliteter för att komma ifråga.

Kvaliteter skriver jag, i pluralis. Eller för att tala styrdokumentiska: "För att beviljas stöd krävs att boken är av god kvalitet såväl tekniskt som redaktionellt. Utgångspunkt för bedömning av bokens kvalitet är intensitet, originalitet, komplexitet, förnyelse eller självständighet i fråga om litterär teknik, gestaltning av idéer och erfarenheter samt förmåga att överskrida olika typer av genreförväntningar." Det är alltså många olika ämnen man får betyg i, och i praktiken blir det en sammanvägning av bedömningen på alla tillämpliga områden som faller utslaget. (Alla kriterier är nämligen inte möjliga att tillämpa på alla böcker; det vore bra underligt att kräva "förnyelse" av en 1800-talsroman, till exempel. Olika texter är givetvis ute efter att uppnå olika saker, och man skall inte behöva bli betygssatt i ett ämne man inte har ägnat sig åt. Men det fordras förstås ibland avsevärd lyhördhet för att uppfatta vad en given text är ute efter och inte.)

Är detta en uttömmande lista över alla teoretiskt möjliga kännetecken på litterär kvalitet? Nej, självfallet inte, och bedömningsgrundernas eventuella luckor och blottor diskuteras också fortlöpande i arbetsgruppen, inte sällan med utgångspunkt i konkreta fall. Rätt vad det är dyker det upp en bok som på alla sätt visar att den inte har tänkt foga sig efter det vanliga regelverket, och då behöver man hitta ett sätt att närma sig den på dess egna villkor. Det är för övrigt tämligen fåfängt att försöka komma fram till en allmängiltig och heltäckande definition av "litterär kvalitet": den ser inte alltid likadan ut, den uppför sig på skilda sätt i skilda sammanhang. Men när man väl sitter med en specifik text framför sig brukar det inte vara särskilt svårt att identifiera de styrkor och svagheter den rymmer.

Minst lika viktigt att notera är vilka tänkbara kriterier som *inte* anförs här. Aktualitet, Samhällsrelevans, Läsarvänlighet och Underhållningsvärde, exempelvis, är säkert faktorer som väger tungt i förlagens egen bedömning av vilka titlar de skall ge ut; det är parametrar som har med böckernas säljbarhet att göra, i regel med utgångspunkt i ett tämligen kort tidsperspektiv, men inte med de i bred mening hantverksmässiga eller konstnärliga aspekterna. (Jämför resonemanget "den här klänningen är snygg/bekväm/modern, alltså är den av hög kvalitet". Är det inte något som skevar en aning där?) Jag kan inte svara för mina kollegor, men under min tid i arbetsgruppen försökte åtminstone jag ofta ställa mig frågan: "Är det här en bok som kan försvara sin plats på en bibliotekshylla om tio, trettio och femtio år?"

Arbetsgruppens ledamöter granskar och synar alltså sömmarna i klänningen, limfogarna i bordskivan (och i bokryggen, och i manuset), kopplingsschemat i satsfogningen och textstrukturen, rostskyddet i språket, bäst-före-datumet på översättningen och så vidare. Samt därjämte också böckernas förmodade miljöpåverkan på litteraturklimatet. Med styrdokumentets ord: "För att främja mångsidighet tas särskild hänsyn till (...) geografisk, kulturell och språklig spridning." Det sista, som inte i strikt mening är ett kvalitetskrav på den enskilda utgåvan, grundar sig i tanken att kvaliteten på det litterära klimatet som helhet blir högre av ökad biologisk mångfald, så att säga. Det betyder förstås inte att man kan komma undan med en svajig utgåva bara för att den kommer från ett under-representerat språk- eller kulturområde, men att det är en aspekt som kan beaktas i fall när det av andra skäl står och väger mellan bifall och avslag.

Det är långt ifrån alla, ens bland mycket vana läsare, som närmar sig texter på det sättet till vardags: kräset, ogint och felfinnande. Även nytillkomna ledamöter i arbetsgruppen kan behöva sitta av ett par-tre möten innan de har finkalibrerat sina personliga mätinstrument. Och även aldrig så belästa litteraturforskare och kritiker dras förstås med sina mänskliga svagheter, blinda fläckar och käpphästar. Det ingår som en väsentlig del i uppdraget att vara uppmärksam på dem, hos de andra och framför allt hos sig själv, och se till att de inte påverkar utfallet när en bok skall bedömas.

Missförståndet jag nämnde ovan har med den problematiken att göra. Varför är det så känsligt att tala om kvalitet i litteratursammanhang? Därför att man uppfattar det som en fråga om personlig smak, och ingen tycker om att få sin personliga smak underkänd eller avfärdad. När man stolt visar upp sin nyinköpta klänning för omgivningen vill man inte mötas av ett "Men fy fan vad ful den var!" Men den som tror att arbetsgruppens diskussioner rör sig på det planet har missuppfattat vad vårt uppdrag går ut på. Tvärtom är en av ledamöternas viktigaste uppgifter just att sätta sig över och bortse från sin subjektiva smak vid bedömningen och bara utgå från de gällande kriterierna. Vi tar helt enkelt inte ställning till huruvida klänningen är snygg eller inte, det ingår inte i uppdraget. Däremot kan vi efter företagen granskning undslippa oss ett måhända kärt men sakligt och föga illvilligt: "Den där kommer bara att hålla i tre tvättar innan den är mogen för textilättervinningen."

Att som ledamot bortse från sin personliga smak (och göra det med 140 böcker per år, det vill säga under en ansevärd del av sin vakna tid) är inte bara en av de viktigaste uppgifterna, utan också – det medges villigt – den i särklass svåraste. Jag vill hoppas att vi har lyckats för det mesta, och jag kan också i det närmaste garantera att vi inte har lyckats jämt. Men när jag bläddrar i min pärm

med handlingar från arbetsgruppens möten, där jag skrivit ner minnesvärda kommentarer om böckerna från mina kollegor i marginalen, stöter jag i alla fall på mängder av sådana exempel: "jag älskar den här boken, men den når ju inte alls upp till vår nivå", eller "helt odräglig att läsa, men den skall finnas tillgänglig", och så vidare.

Ett annat indicium på att systemet fungerar någorlunda är det faktum att det ganska sällan inträffar att läsarna av en enskild titel inte kan enas om ett domslut – och då kan jag intyga att den personliga smaken har skilt sig himmelsvitt åt ledamöterna emellan under hela min mandattid. Under ett genomsnittligt arbetsgruppsmöte, som tar en hel arbetsdag i anspråk, avhandlas ungefär 120 titlar. Av dessa är det sällan mer än tio ärenden som blir bordlagda till följd av att de båda läsarna inte kunnat enas, och en tredje läsare får då ta sig an den boken till påföljande möte och avge utslagsrösten. Inte sällan återkommer denna tredje läsare med stor förståelse för bägge kollegornas synpunkter.

För visst finns det knepiga och svårbedömda fall, fattas bara. Vad gör man exempelvis med en komplex, originell och väl gestaltande text i en halvljumen eller lätt vedartad översättning? Till skillnad från recensenter i dagspressen kan vi inte nyansera våra omdömen: det är ja eller nej som gäller, och emellanåt har jag önskat att det skulle finnas något slags mellanting, ett lagom litet uppmuntande tröstvederlag för lofvärda ambitioner och goda föresatser som tyvärr inte förverkligats fullt ut. Till skillnad från en ensam recensent i en dagstidning har vi också hela arbetsgruppens samlade erfarenhet och beläsenhet att dra nytta av och luta oss mot, vilket är till stor hjälp. Men tyvärr inte alltid tillräckligt. Rent krasst: en grupp på nio personer, vilka de än är, kan aldrig ha den samlade överblick över världens och historiens alla litterära traditioner som skulle erfordras för att verkligen kunna bedöma varje text efter dess egenart och sammanhang. (Det finns rentav en grupp på aderton personer som inte alltid heller lyckas så bra med den saken.)

När jag såhär drygt trettio år senare går in på Skellefteå stadsbiblioteks hemsida ser jag att samtliga de tre titlar jag nämnde ovan numera är utgallrade ur beståndet. Det är en upptäckt som gör mig aningen betänksam och illa till mods. Jag vet nämligen hur mitt liv berikades av de böcker som kom ut i hyllorna på landets kommunbibliotek tack vare distributionsstödet (även om det dröjde bra många år innan jag upptäckte orsakssambandet). Upplevelser och erfarenheter av det slaget vill jag gärna unna även nutida och framtida biblioteksbesökare, och det var i förhoppningen om att sådana möten mellan oväntade böcker och överrumplade läsare skulle kunna äga rum som jag satt mina fyra år i arbetsgruppen.

Bra böcker kan vänta på en; deras tålamod är ändlöst, deras livslängd avsevärd om man låter dem leva. Men de behöver finnas åtkomliga, vara möjliga att upptäcka även om man inte letar efter dem, och kanske i synnerhet då. Bra böcker skall ställa sig i vägen för en och vara svåra att undkomma. Och eftersom de har lite svårt att gå själva och dessutom har mycket svaga röster är det besvärligt för dem att utföra sådana manövrer helt på egen hand. Kulturrådets arbetsgrupper gör vad de kan för att hjälpa dem ut till landets kommunbibliotek. Men sedan kommer det an på bibliotekarierna att flytta dem den där sista lilla biten in i hjärtat på en oförberedd tonåring.

Tips på vidare läsning

Boken – Litteraturutredningens huvudbetänkande (1974). 1968 års litteraturutredning (L68), SOU (1974:5), Allmänna förlaget: Stockholm.

Svensk författningssamling (SFS), Förordning (2010:1058) om statsbidrag till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser.

Jan Gehlin, *Floden och virvlarna. Linjer och episoder ur hundra års författarfacklig historia*, Bonnier: Stockholm, 1993.

"Kulturrådets riktlinjer för statsbidrag till litteratur", Adm 2020/84 (2020-05-19), Kulturrådet.

Linnéa Lindsköld, *Betydelsen av kvalitet. En studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975–2009*, Högskolan i Borås: Borås, 2013.

Jan-Erik Pettersson, *Litteraturstödet - från kvalitet till behov? Rapport från Svenska Förläggareföreningen*, Svenska förläggare: Stockholm, 2013.

Erik Peurell, "Litteraturstödet tillkomst och effekter ur Svenska Förläggareföreningens perspektiv", *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal, Natur & Kultur: Stockholm, 2018.

Så fri är konsten. Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten, Rapport 2021:1, Myndigheten för kulturanalys: Göteborg, 2021.

Alvar Wallinder, "Trettio års litteraturstöd till barn- och ungdomslitteratur – en tillbakablick", *Barnboken* 2005:2.

